

**SUVALKIJOS ETNOGRAFINIO REGIONO PLANINGOS STATYBOS  
VIENKIEMINIŲ SODYBŲ ŽELDYNŲ TYRIMAS***Romualdas Misius**Kauno kolegijos Kraštotvarkos fakulteto Želdinių ir agrotechnologijų katedra  
Mokslo g. 2, Mastaičiai, 53313 Kauno r., el. paštas: romas.misius@gmail.com*

Recenzentė: dr. Rasa Bertašiūtė, Kauno technologijos universitetas

**Anotacija**

Straipsnyje glaustai apibūdinama kaimo sodybų želdinimo kompozicinės ir meninės raiškos tyrimo metodika, analizuojama ištirtų planingos statybos sodybų, įkurtų 1930–1940 metų laikotarpyje, planinė ir erdvinė struktūra, apsauginių želdinių išdėstymas ir augalų sortimentas, aptariamų gėlių darželių ir dekoratyvinių sodų kompoziciniai ypatumai, sodo augalų ir daržų dislokacija, sodybų siluetų dermė su supančiu kaimiškuoju kraštovaizdžiu.

**Reikšminiai žodžiai:** vienkieminė sodyba, želdynų tyrimai, kraštovaizdis.

**Įvadas**

Lietuvos kaimo etnine kultūra profesionaliai susidomėta XIX a. pradžioje, nes tuomet prasidėjo pirmieji mokslinio pobūdžio tyrinėjimai. 1816 m. Vilniaus universitete sudaryta Kraštotyros komisija ragino studentus ir dėstytojus rinkti tautosaką, domėtis lietuvių kalba ir kaimo gyventojų kultūra. D. Poška, T. Narbutas, A. Jucevičius, S. Daukantas, J. Basanavičius, P. Dundulienė domėjosi senuoju baltų ir lietuvių tikėjimu, liaudies mitologija, paprastų kaimo žmonių buitimi, aprašė jų šventes ir papročius (LTE-3).

XIX–XX pradžioje etnografinę medžiagą Lietuvoje rinko ir kaimyninių šalių – Vokietijos, Rusijos, Lenkijos mokslininkai. A. Haxthausen (1839), tyrinėdamas Rytprūsius ir Vakarų prūsų valstiečių gyvenvietes, rašė apie jų dydį, sodybų lietuviškąjį ir prūsiškąjį tipus. F. Tetzner (1897) savo tyrimuose paryškino prie Nemuno įsikūrusių valstiečių sodybų planinės struktūros ypatingesnius bruožus, gyvenamojo namo ir klėties kompozicinę trauką, t. y. šių pastatų statymą būtinai šalia vienas kito, tvorų gausą ir įvairovę, gausų sodybų želdinimą stambiais vietiniais medžiais, sodybų prisitaikymą prie vietovės gamtinių sąlygų ypatumų: reljefo, vandens telkinių krantų ir miško masyvo natūralių (gamtinių) linijų. Panašiai kaip ir F. Tetzner, A. Charuzin (1907) tyrinėjo baltarusių ir Rytų lietuvių valstiečių kaimų ir sodybų dydį, tipus, jų struktūrą. H. Lowmianski (1929) ir B. Zaborski (1927) daugiausia tyrinėjo Lenkijos ir Vilniaus krašto valstiečių gyvenviečių tipus ir sodybų formas, aprašė gatvinius režinius kaimus bei plačiai nušvietė prūsų ir latvių kaimo gyvenviečių raidą.

Po Pirmojo pasaulinio karo tyrinėta daugiausia lietuvių valstiečių dvasinė kultūra ir liaudies menas (J. Baldžius, P. Bugailiškis, B. Buračas, P. Galaunė, J. Lingis, A. Mažulis). Etnografinę medžiagą rinko ir tyrė Kauno kultūros muziejaus etnografijos skyrius (įkurtas 1936 m.), Šiaulių Aušros muziejus (įkurtas 1923 m.), Telšių kraštotyros muziejus (įkurtas 1932 m.), Kretingos kraštotyros muziejus (įkurtas 1935 m.), Vilniaus universiteto etnografijos muziejus (įkurtas 1925 m.) (LTE-3).

Vertingus kaimo sodybų tyrimus Platelių apylinkėse atliko V. Milius (1959). Jis vienas pirmųjų išryškino skirtumą tarp gatvinių ir vienkieminių kaimo gyvenviečių sodybų, aprašė jų planinę struktūrą, pastatų būdingiausius bruožus, kiemų sodyboje skaičių, vietą ir paskirtį. Apibūdino 1919–1939 m. laikotarpiu susikūrusių vienkieminių sodybų želdinimą bei gėlių darželius.

1940 m. žurnale „Gimtas kraštas“ J. Petrulis (1940) paskelbė straipsnį, kuriame smulkiai aprašė Gruzdžių apylinkių gėlių darželius: jų planinę struktūrą, gėlių sortimentą, įrengimo, tvarkymo ir priežiūros darbus bei su darželiais susijusias tradicijas ir papročius.

Tyrimo objektas – sodybų želdynai ir jų kompozicija.

Tyrimo tikslas – pagal straipsnio autoriaus sudarytą kaimo sodybų želdinimo kompozicinės ir meninės raiškos tyrimo metodiką atlikti planingos statybos vienkieminių sodybų želdynų planinės–erdvinės struktūros ir jų apželdinimo sumedėjusiais ir žoliniais augalais tyrimą, nustatyti želdinimo ypatumus bei įvertinti sodybų želdynų dermę su supančiu kaimiškuoju kraštovaizdžiu.

Tyrimo metodai – mokslinės literatūros ir archyvinės medžiagos analizė sodybų želdinimo tyrimų kontekste, etnografinis tyrimas, tyrimai vietose.

### **Metodika (metodai)**

Kaimo sodybų želdinimo tradicijų tyrimo metodikos tiek šalies, tiek užsienio mokslinėje literatūroje nerasta. Šiems tyrimams atlikti autorius pasirinko tyrimų vietose metodą, leidžiantį ne tik ištirti objektą jo paties natūralioje aplinkoje, bet ir apklausti sodyboje gyvenančius šeimos narius apie puoselėjamas etnokultūrines tradicijas. Kuriant šią metodiką, buvo laikomasi mokslinio tyrimo programų sudarymo bendrųjų metodologinių principų, apimančių teorinį tyrimo pagrindimą, procedūrų aprašymą, duomenų rinkimą, statistinės ir teorinės analizės taikymą.

Taigi sodybų želdynų kompozicinį ir meninį aspektą bei želdinimo tradicijas galima nustatyti taikant kokybiniais tyrimams priskiriamus istorinius – etnografinius (etnoretrospektyvinius) tyrimo metodus. Siekiant tyrimo rezultatų patikimumo, šiam tikslui įgyvendinti buvo sudaryta sodybų želdinimo kompozicinės ir meninės raiškos tyrimo metodika, susidedanti iš šių pagrindinių dalių: 1) bendrosios nuostatos, 2) sodybos želdyno vertinimo kriterijų ir požymių nustatymas, 3) sodybos planinės – erdvinės ir tūrinės struktūros tyrimo plano parengimas, 4) klausimyno interviu sudarymas, 5) tyrimo metu surinktų duomenų apdorojimas ir jų kokybinė analizė bei 6) gautų rezultatų patikimumo nustatymas.

Kaimo sodybos želdinimo tradicijų tyrimui atrinktos remiantis regioniško, kompleksiško, istorinio tipiško (Bučas, 2005), gyvenvietės tipiško, vietovės būdingumo bei informatyvumo principais. Sodybų želdinimo tradicijoms tirti vietose pasirinktas trianguliacijos tyrimo organizavimo būdas – apklausos (interviu), planų sudarymo ir fotofiksacijos tyrimo metodų derinys. Sodybų želdinimui tirti nustatyti unifikuoti sodybų planinės – erdvinės struktūros ir jos želdyno elementų vertinimo kriterijai ir požymiai, tinkantys visų Lietuvos etnografinių regionų sodybų želdinimo tyrimui, gautų duomenų teoriniam ir statistiniam apdorojimui bei gautų tyrimo rezultatų tarpusavio palyginimui. Sodybos želdyno vertinimo kriterijais laikomi jo struktūriniai elementai, o požymiais – struktūrinių elementų ypatumai.

### **Rezultatai**

Kaimo sodybų želdinimo tradicijų tyrimai atlikti 2002–2010 m. Suvalkijos etnografinio regiono teritorijoje. Ištirta 40 savaimingos statybos senųjų vienkieminių sodybų. Tyrimams jos atrinktos remiantis kaimo sodybų želdinimo tradicijų tyrimo metodikoje nurodytais tyrimams atrankos principais. Tyrimams sodybų kiekiui parinkti pritaikytas tikslinis grupės formavimo metodas (Smith, Glass, 1987; Kardelis, 2007).

Sodybų planinė struktūra. Vienkieminių sodybų, įkurtų nuo 1930 iki 1940 m. tyrimai parodė, kad visos tirtos sodybos yra reguliaraus plano, visi pastatai apie stačiakampį kiemą išdėstyti nuo seniau nusistovėjusia tvarka ir išlaikytas gyvenamojo namo bei svirno tarpusavio ryšys. Marijampolės rajone 50 proc. iš tirtų sodybų gyvenamasis namas rastas šiaurinėje kiemo pusėje. Visose sodybose yra švarusis ir ūkinis kiemas, o 15,0 proc. sodybų įrengtas gamybinis kiemas, esantis šalia statinių, kuriuose

kas nors gaminama: plytos, čerpės, spaudžiamas aliejus, malami miltai. Jų nerasta Vilkaviškio savivaldybėje, Marijampolės ir Prienų rajonų tirtose sodybose.

Daugumoje tirtų vienkieminių sodybų yra po vieną šulinį. Marijampolės rajono Baraginės kaimo (112 – C2 – 1938) ir Prienų rajono Skirptiškės kaimo (113 – E2 – 1935) sodybose rasta po du šulinius: po vieną gerajame ir po antrą ūkiniame kieme. Kauno rajono tirtose sodybose rasta po vieną šulinį: 40 proc. gerajame kieme, 60 proc. – ūkiniame. Ne visose vienkieminėse sodybose kasė kūdras. Pavyzdžiui, iš Šakių rajone tirtų sodybų tik 20 proc. rastos kūdros, Kauno ir Marijampolės rajonuose – po 50 proc. tirtų vienkieminių, Vilkaviškio ir Prienų rajonų bei Kalvarijos savivaldybės teritorijose visose tirtose sodybose arba šalia jų rastos kūdros. Kazlų Rūdos savivaldybės Gudelių kaime šalia vienos iš sodybų rastos net trys kūdros, po dvi kūdras turinčių vienkieminių sodybų yra Kauno ir Vilkaviškio rajonuose.

Tirtų vienkieminių sodybų, įkurtų po 1930 metų, ploto dydžio atžvilgiu yra skirtingos. Mažiausią plotą sodybos užima įsikūrusios Kazlų Rūdos miškuose. Jos užima 0,15 – 0,22 ha plotą, tačiau įsikūrusios šalia miško esančiuose atvirose laukuose yra žymiai didesnės – nuo 0,60 iki 1,0 ha. Nedidelės ūkininkų vienkieminės sodybos įkurtos ir Šakių (0,30 – 0,40 ha) bei Prienų rajonuose (0,55 – 0,65 ha), didesnės kūrėsi Marijampolės ir Kauno rajonuose (0,60 – 0,90 ha), didžiausios – Kalvarijos savivaldybėje (0,60 – 1,0 ha) ir Vilkaviškio rajone (0,60 – 1,0 – 1,2 ha).

Želdinių kompozicija. Suvalkiečiai po 1930 m. įkurtose vienkieminėse sodybose išlaikė jų ankstesnę planinę struktūrą ir želdinimo tradicijas. Apsauginius želdinius ir sodo augalus stengėsi sodinti tvarkingomis eilėmis, tačiau taikėsi ir prie esamų gamtinių sąlygų: reljefo, vandens telkinių bei dirvožemio kokybės, t. y. nepamiršo senųjų sodybų planavimo ir želdinimo tradicijų. Valstybinės institucijos, 1930 m. išleidusius teisinius aktus dėl statybų reguliavimo kaimo vietovėse, tikriausiai pirmaisiais metais nepajėgė jų sukontroliuoti, nes tik 68 proc. nuo ištirtų vienkieminių sodybų želdino reguliariai (1 pav.), o 32 proc. – su nedideliu kiekiu padrikai pasodintais augalais (2 pav.). Planinės struktūros atžvilgiu šio laikotarpio sodybas statė tikslingai suplanuotas, naudojant tipinius pastatų projektus ir sodybų situacijų planus.

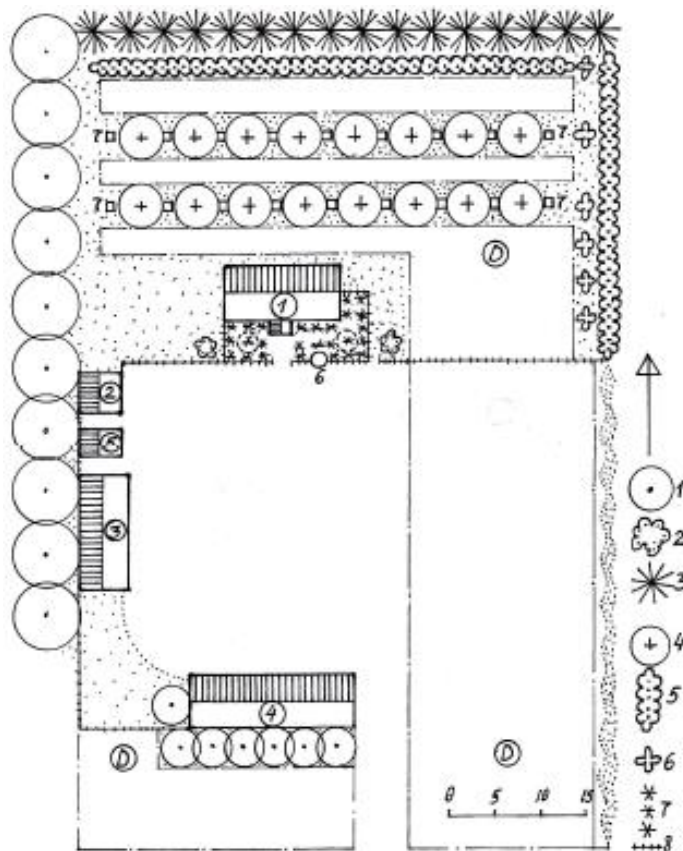
Pagal visą sodybos perimetrą apželdintų sodybų liko labai mažai. Kaip pavyzdį galima pateikti Vilkaviškio rajono ir Kauno rajono suvalkietiškąją dalį, kuriuose iš visų tirtų sodybų rasta tik po vieną lapuočiais medžiais apsodintą vienkieminę sodybą. Marijampolės rajone tirtos sodybos želdintos dalinai, jas apsaugant nuo stipresnių ir dažnesnių vėjų pusės arba pasinaudota miško ar natūralių vandens telkinių želdiniais. Šio rajono vienkieminėse sodybose vyšniai ir slyvos mėgstama sodinti palei vieną ar kitą sodybos arba sodo ribą.

Apie Kazlų Rūdos savivaldybėje tirtas vienkiemines sodybas, esančias miškų apsuptyje, apsauginių medžių ir krūmų nesodino. Dalinai apsodintos pamiškėse įsikūrusių sodybų ribos, esančios nuo atviros vietovės pusės, ypatingai nuo šiaurinės ir vakarinės. Apsaugai nuo vėjų sodino mažalapės liepas, paprastuosius ąžuolus, baltuosius gluosnius, paprastuosius uosius, baltalksnius su paprastųjų eglių priemais, karpotuosius beržus. Želdinimo intensyvumo atžvilgiu vidutiniškai apželdintos vienkieminės sodybos Šakių (47 proc.), Prienų (44 proc.) ir Marijampolės (46 proc.) rajonuose.

Marijampolės rajone viena iš tirtų sodybų rasta labai gausiai apželdinta, kurios želdinimo intensyvumas siekė 70 proc. Mažiau želdintos Kazlų Rūdos savivaldybėje (31 proc.), Kauno (41 proc.) ir Vilkaviškio (41 proc.) rajonuose tirtos sodybos, iš kurių esančios atvirose teritorijose – 50 – 60 proc. intensyvumu, tačiau esančios miške, prie miško ar prie natūralių vandens telkinių, želdintos mažiau – apie 20 proc. intensyvumu.

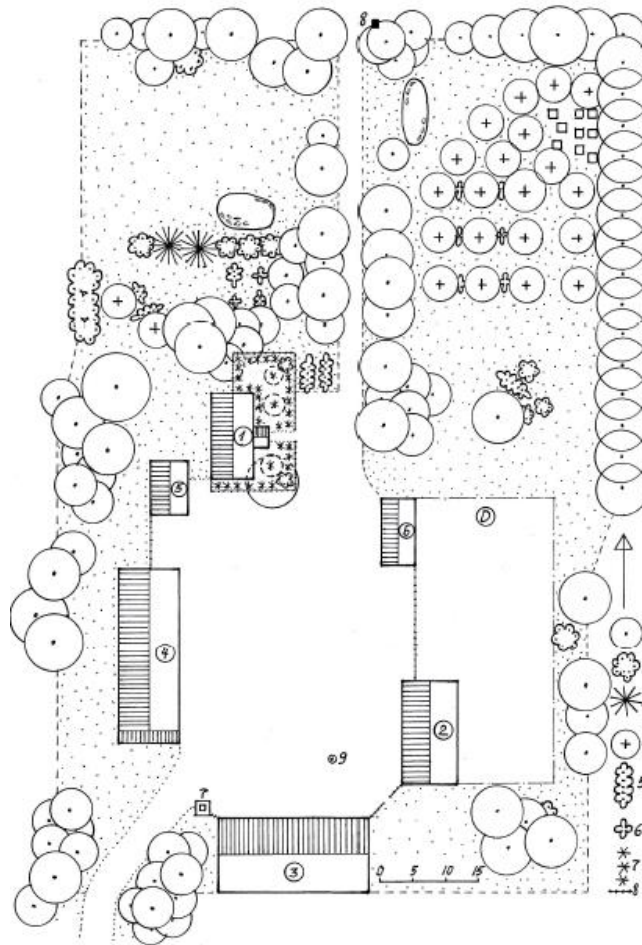
Tarpukario laikotarpiu Suvalkijos vienkieminėse sodybose populiariausios buvo paprastosios liepos (67 proc.), paprastieji ąžuolai ir karpotieji beržai (57 proc.), paprastieji klevai (55 proc.) ir paprastieji uosiai (32 proc.). Skirtinguose rajonuose medžių populiarumas skirtingas. Šakių rajone: paprastasis ąžuolas ir mažalapė liepa – po 66 proc., karpotasis beržas – 50 proc., paprastoji eglė ir paprastasis klevas – po 33 proc. Kauno rajone: mažalapė liepa – 70 proc., paprastasis ąžuolas – 60 proc., karpotasis beržas ir paprastasis klevas – po 50 proc., paprastoji eglė – 40 proc., paprastasis

uosis – 30 proc. Vilkaviškio rajone medžių populiarumo seka susiklostė taip: mažalapė liepa ir karpotasis beržas – po 75 proc., paprastasis ąžuolas ir paprastasis klevas – po 62 proc., baltasis gluosnis – 37 proc., paprastoji eglė ir juodalksnis – po 25 proc.



1 pav. Vilkaviškio rajono Teiberių kaimo (101-C3) A. Luišio sodybos, įkurtos 1940 m., geometrinio želdinimo planas: 1 – gyvenamasis namas, 2 – klėtis, 3 – tvartas, 4 – daržinė, 5 – lauko rūsys, 6 – šulinys, 7 – aviliai, D – daržas. Sutartiniai ženklai: 1 – lapuočiai medžiai, 2 – lapuočiai krūmai, 3 – spygliuočiai medžiai, 4 – vaismedžiai, 5 – kaulavaisiai, 6 – uogakrūmiai, 7 – gėlių lysvelės, 8 – tvora

Marijampolės rajone populiariausia paprastoji eglė – 83 proc., paprastasis uosis, baltasis gluosnis ir paprastasis klevas – po 66 proc., mažalapė liepa, karpotasis beržas ir tuopa – po 50 proc. ir tik po 33 proc. atiteko paprastajam ąžuolui, paprastajam uosiui, paprastajam kaštonui ir juodalksniui. Prienų rajone populiariausias paprastasis ąžuolas ir mažalapė liepa – 75 proc., mažiau populiarius karpotasis beržas, paprastasis uosis ir tuopa – po 50 proc., paprastajai eglei, baltajam gluosniui ir paprastajam klevui atiteko po 25 proc. Vietiniu krūmų vienkieminėse sodybose sodinti nemėgo. Tik ketvirtadalyje tirtų sodybų rasta paprastųjų lazdynų (25 proc.) iš kurių šiaurinėje regiono dalyje (Šakų ir Kauno rajonuose bei Kazlų Rūdos savivaldybėje) – 10 proc., pietinėje (Vilkaviškio, Marijampolės, Prienų rajonuose ir Kalvarijos savivaldybėje) – 42 proc. Nelabai populiarūs buvo ir dekoratyviniai krūmai. Iš tirtų sodybų rasta paprastųjų alyvų – 65 proc., darželių jazminų – 60 proc., paprastųjų putinų – 22 proc., erškėčių – 12 proc. Kaip paprastųjų lazdynų, taip ir svetimžemių krūmų gausiau sodinta pietinėje regiono dalyje: paprastųjų alyvų šiaurinėje dalyje 57 proc., pietinėje – 73 proc.; darželiais jazminas atitinkamai 52 proc. ir 68 proc.; paprastasis putinas – 19 proc. ir 26 proc.



2 pav. Vilkaviškio rajono Vaišvilų kaimo (111-B1) J. Krasausko sodybos, rekonstruotos 1932 m., mišraus želdinimo planas: 1 – gyvenamasis namas, 2 – klėtis, 3 – tvartas, 4 – kluonas, 5 – senasis gyvenamasis namas, 6 – dirbtuvės, 7 – šulinys, 8 – kryžius, 9 – perkūnsargis, D – daržas. Sutartiniai ženklai: 1 – lapuočiai medžiai, 2 – lapuočiai krūmai, 3 – spygliuočiai medžiai, 4 – vaismedžiai, 5 – kaulavaisiai, 6 – vaiskrūmiai, 7 – gėlių lysvės, 8 – tvora

Gėlių darželiai rengti kaip ir iki 1930 metų gerajame kieme po gyvenamojo namo langais, dažniausiai prie namo šono (68 proc.), rečiau prie namo galo (32 proc.). Gėlių darželiai įrengti prie įėjimo į gyvenamąjį namą neatsižvelgiant į pasaulio šalis, todėl 10 proc. iš jų net namo šiaurinėje pusėje. Gėlių lysvelių forma geometrinė, o pačių gėlių darželių kompozicija – reguliari (90 proc.). Lysvelių kraštai tvirtinti arba ne. Šakių rajone tirtose sodybose gėlių lysvelės apdėtos baltintais akmenėliais (33 proc.), pintomis vytelėmis (16 proc.); Kazlų Rūdos savivaldybėje – baltintais akmenėliais (100 proc.); Kauno rajone tvirtino ir baltintais akmenėliais, ir pintomis vytelėmis (po 20 proc.) bei velėna (10 proc.); Vilkaviškio rajone – 57 proc. tirtų sodybų tvirtinta baltintais akmenėliais, 14 proc. – smulkių gėlių apvadais. Marijampoliečiai jeigu tvirtino gėlių lysvelių kraštus, tai tik baltintais akmenėliais, o Prienų rajone tirtose sodybose lysvelių kraštų netvirtino.

Etnografinio regiono mastu lysvelių kraštai dažniausiai tvirtinti baltintais akmenėliais (37,5 proc.) arba lysvelėms nenaudoti jokie apvadai (40,0 proc.). Regione dažniausiai sodintos žaliosios rūtos (77 proc.) ir darželinės tulpės (72 proc.), baltieji bijūnai ir jurginai (po 65 proc.), šluoteliniai flioksoi (57 proc.), poetiniai narcizai (50 proc.), lelijos (42 proc.) ir dailieji auskarėliai (32 proc.).

Palyginus tarp regiono šiaurinės ir pietinės dalies, šiaurinėje dalyje daugiau sodino darželinių tulpių (81 – pietinėje – 63 proc.), žaliųjų rūtų (76 ir 74 proc.), poetinių narcizų ir šluotelinių fliokso (po 62, o pietinėje atitinkamai 37 ir 47 proc.), dailiųjų auskarėlių (38 ir 26 proc.). Pietinėje dalyje daugiau sodinta tik baltųjų bijūnų (74, šiaurinėje – 62 proc.) ir hibridinių jurginų (68 ir 62 proc.).

Didelę estetinę ir sakralinę reikšmę turi gėlių darželiai, kuriuose auginamos žaliosios rūtos, baltieji bijūnai, aukštosios piliarožės ir kitos tradicinės gėlės. Gėlių darželiai nuo seno išliko išskirtinai moteriška sakraline erdve. Daug laiko merginos skyrė ne tik gėlių darželio priežiūrai, bet ir lysvelių kompozicijai, kad išsiskirtų iš kaimynų ir susilauktų didesnio apylinkės vaikinų dėmesio bei pagyrimo. Tai buvusi veiksminga reklama merginai, pasirengusiai tekėti. Stačiakampiuose gėlių darželiuose vyravo geometrinės formos, laikytasi simetrijos, dėl to geriau išnaudotas jo plotas, geometrinių formų lysvelės lengviau kurti, paprasčiau apvesti apvaisais bei prižiūrėti. Geometrinių formų lysvelių kompozicija, kontrastuodama su laisvai tvarkoma aplinka, atrodė išraiškingai ir kėlė nuostabą bei estetinį pasigerėjimą. Sumanesnės merginos gėlių darželio vidurinėsios dalies lysvelių formas keisdavo kasmet arba kas antrus metus. Kurioms trūkdavo kūrybinės minties, keisdavo rečiau, kopijuodavo kituose darželiuose nusižiūrėtas lysvelių formas. Žydėjimo nepertraukiamumo aspektas gėlių darželiuose taip pat buvo ne svetimas – augino anksti pavasarį žydinčias, smulkiasvogūnines, svogūnines, daugiametes, dvimetes ir vienmetes gėles, kurios žydėdamos viena kitas keitė nuo ankstyvo pavasario iki vėlyvo rudens, tuo užtikrindamos nepertraukiamą žydėjimą.

Dekoratyviniai sodai. 60 proc. nuo tirtų sodybų ryškūs ir atitverti, geometrinės formos su vidine reguliaria (42 proc.) ar mišria (30 proc.) kompozicija. Kazlų Rūdos savivaldybėje tirtose sodybose 40 proc. iš jų nėra dekoratyvinio sodo, kitose sodybose esantys dekoratyviniai sodai nėra griežtai atriboti nuo gerojo kiemo ir yra mišrios kompozicijos: gėlynai – geometriniai, o dekoratyviniai krūmai išdėstyti padrikai.

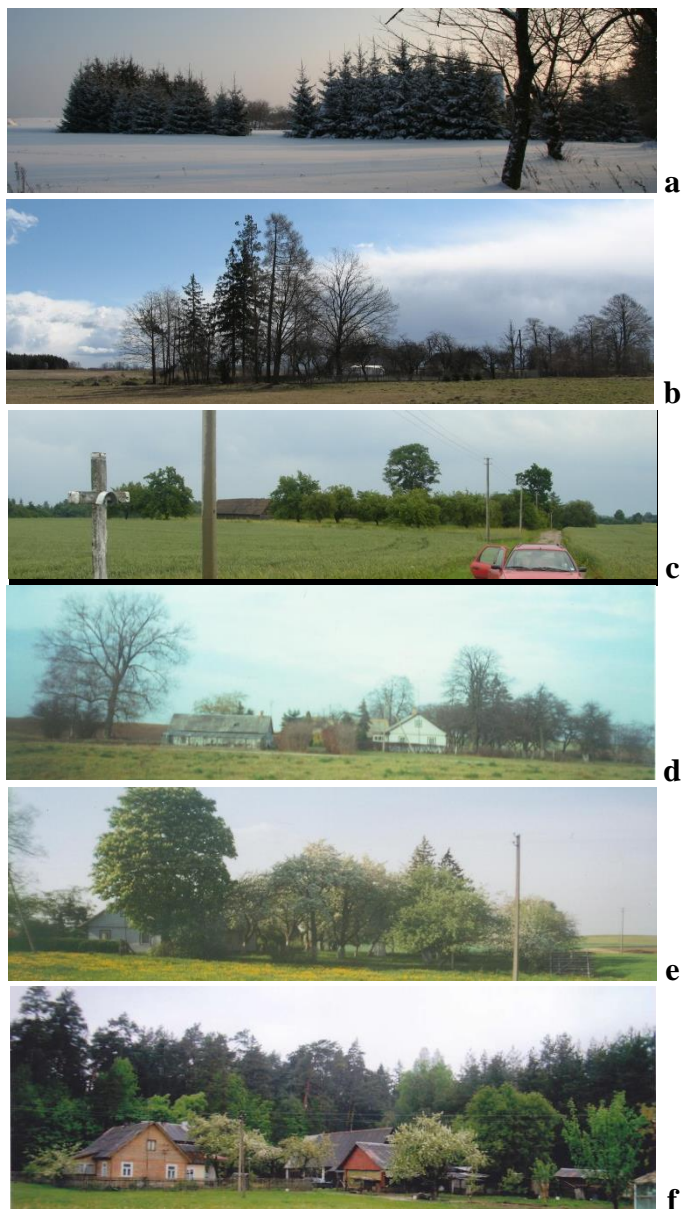
Vaismedžių ir kaulavaisių sodai. Suvalkijos etnografiniame regione prieškarui ūkininkai veisė didelius (15–20) ir labai didelius (virš 20) vaismedžių sodus, iš kurių ketvirtadalyje ištirtų, sodinta ne tiesiomis eilėmis, bet padrikai (25,0 proc.), likusieji – tiesiomis eilėmis. Ūkiniame kieme vaismedžių beveik nesodino (2,5 proc.). Vaismedžių sodai dažniausiai nėra apsaugoti nuo vėjų. Marijampolės rajono tirtose sodybose sodo augalai greičiau patys saugo sodybų pastatus nuo pietinių, šiaurinių ar vakarinių vėjų. Kazlų Rūdos savivaldybėje miško teritorijoje įkurtose sodybose vaismedžių sodai veisti mažesni, o pamiškėse prie atvirų dirbamų laukų – didesni.

Vyšnias ir slyvas sodintos eilėmis palei įvažiavimo keliuką, kiemo ar sodo ribas, kai kur – padrikai po kelias vyšnias. Šakių ir Vilkaviškio rajonuose tik po vieną iš ištirtų sodybų, Kauno rajone – dvejose suformuoti vyšnynai. Susidaro įspūdis, kad daugiau buvo mėgstamos slyvos nei vyšnios. Kazlų Rūdos savivaldybės miškų apsuptyje tirtose sodybose nerasta nei vyšnių, nei slyvų, bet įsikūrusiose pamiškėje rasta po kelias vyšnias. Kalvarijos savivaldybės regione, kaip ir seniau, rasti suformuoti tiek vyšnynai, tiek ir slyvynai.

Daržai. Ne visose tirtų sodybų teritorijose rengti daržai. Kalvarijos savivaldybėje – 80 proc., Marijampolės rajone – pusėje, Šakių rajone – trečdalyje, Prienų – ketvirtadalyje, Kauno ir Vilkaviškio rajonuose – penktadalyje rasta įrengta daržų. Kitų sodybų daržai įrengti už jų ribų. Visi sodybose įrengti daržai yra stačiakampės formos, šiaurinėje, rytinėje, pietinėje ar vakarinėje sodybos dalyje ten, kur daugiau saulės ir užuovėjos nuo vėjų.

Sodybų siluetai. Tirtų vienkieminių sodybų siluetai yra padrikesni ir vientisumo turi mažiau, nei senosios vienkieminės sodybos. Šakių rajone iš tirtų sodybų tik 33 proc. siluetų vientisi, likusieji – padriki. Kauno rajone – vientisi – 30 proc., padriki – 70 proc., Vilkaviškio – 50 proc. vientisas, iš jų 38 proc. nederantys su aplinka, nes sodybų apsauginiuose želdiniuose yra per daug paprastųjų eglių, kurios savo tamsiai žalia spalva ir agresyvia (smailejančia) lajos forma nesiderina su supančia aplinka, ypatingai atvirose dirbamų laukų platybėse (3 pav.). Marijampolės ir Prienų rajonų vienkieminės sodybos savo vientisumu pasižymi tik 25 proc. Vientisus ar padrikus siluetus turinčios vienkieminės sodybos, apsodintos lapuočiais medžiais ir sodo augalais, tiek atvirose erdvėse, tiek miško ar vandens telkinių apsauginių želdinių fone dera su supančia aplinka.





3 pav. Sodybų siluetai: a – padrikas ir nederantis prie kraštovaizdžio; b – ekspresyvus; c – su ryškiais atskirų medžių ir sodo augalų siluetais ir derantis prie kraštovaizdžio; d – padrikas su ryškiais pastatų ir medžių siluetais; e – su ryškiais sodo augalų siluetais; f – padrikas ir esantis spygliuočių miško fone bei derantis prie kraštovaizdžio (R. Misiaus nuotraukos)

### **Išvados**

1. Patikimumą tyrimų rezultatams suteikia tyrimų planavimas moksliniais pagrindais ir kruopštus pasirengimas tyrimams, t. y. sodybų tyrimams optimalaus kiekio pasirinkimas, tinkamos tyrimams metodikos ir darbo metodų taikymas, tinkamo tyrimo duomenų ir gautų rezultatų apdorojimo bei analizės metodų panaudojimas.

2. Suvalkijos etnografinio regiono savaimingos statybos vienkieminių sodybų želdinimo tyrimai atskleidė šiuos pagrindinius ypatumus:

- 1) Sodybų planinėje – erdvinėje struktūroje: 100 proc. tirtų sodybų rasta reguliaraus plano;
- 2) Želdinimo kompozicijoje: 68 proc. želdinta reguliariai, 32 proc. – mišriai;
- 3) Dažniausiai sodinti: paprastieji ąžuolai – 57 proc., mažalapės liepos – 67 proc., paprastieji uosiai – 32 proc., karpotieji beržai – 57 proc., paprastieji klevai – 55 proc. Iš krūmų – paprastosios alyvos – 65 proc. ir darželiniai jazminai – 60 proc.

4) Gėlių darželių kompozicijoje: rengti dažniausiai švariajame kieme – 65 proc., Lysvelių kompozicija – geometrinė (90 proc.); Mėgstamiausios gėlės – žaliosios rūtos (77 proc.), baltažiedžiai bijūnai (65 proc.), darželinės tulpės (72 proc.), darželiniai jurginai (65 proc.), poetiniai narcizai (50 proc.).

3. Didžiausios vienkiaminės sodybos kūrėsi Kalvarijos savivaldybėje (0,60 – 1,0 ha) ir Vilkaviškio rajone (0,60 – 1,0 – 1,2 ha). Kiek mažesnės – Marijampolės ir Kauno rajonuose (0,60 – 0,90 ha), o mažiausios – įsikūrusios Kazlų Rūdos miškuose (0,15 – 0,22 ha), tačiau įsikūrusios šalia miško esančiuose atviruose laukuose savo plotu nenusileidžia didžiausioms (0,60 – 1,0 ha). Vienkieminių sodybų siluetai, kuriuose savo smailėjančia agresyvia lajos forma vyrauja paprastosios eglės, per daug ryškiai išsiskiria Suvalkijos kaimiškajame kraštovaizdyje, tuo prarasdami natūralią dermę su supančia aplinka.

#### **Literatūra**

1. Charuzin A. 1907. Slavianskoje žilišče v Severo – zapadnom kraje. Vilna. P. 131.
2. Haxthausen A. 1839. Die landliche Verfassung in den Preowinzen Ost - und West - Preussen, I. Koningsberg. P. 66 – 70.
3. Lowmianski H. 1929. Przyczynki do kwestji najstarszych ksztzltow wsi litewskiej. Ateneum Wilenskie, Wilno. P. 290 – 335.
4. LTE-3. 1978. Lietuviškoji tarybinė enciklopedija. T. 3., Vilnius. P.408 – 411.
5. Milius V. 1959. Platelių apylinkių gyvenamieji namai. Vilnius. P. 214 – 236.
6. Petrulis J. 1940. Gruzdietės darželis //Gimtas kraštas Nr. 3 – 4. P. 306 – 308.
7. Tetzner F. 1897. Haus und Hof der Litauer. Globus, LXXII. Braunsweig. P. 247 – 250.
8. Zaborski B. 1927. O ksztaltach wsi w Polsce i ich rozmieszczeniu. Prace Komissji Etnograficznej Akademii Umiejetnosci Nr. 1. Krakow.

### **THE RESEARCH ON PLANNED CONSTRUCTION HOMESTEAD GREENERIES OF SUVALKIJA ETHNOGRAPHICAL REGION**

---

**Romualdas Misius (Kauno kolegija/University of applied sciences)**

#### **Summary**

The article contains a brief description of the research methodology of the rural homestead planting composite and artistic means of expression; the analysis of researched planned construction homesteads that were established during the period of 1930 – 1940, their planned and spatial structure, the layout of protective greeneries and their plant assortment; discussion concerning composite peculiarities of flower and decorative gardens, localization of garden plants and vegetable beds as well as the harmony of homestead silhouettes with surrounding rural landscape.

Keywords: homestead, research on greeneries, landscape.